

ביוונים נלחמנו ולנו הניצחון

הבה נרימה
נס ואבוקה -
יחד פה נשירה
שיר - החנוכה.

מכבים אנחנו,
דגלנו רם, נכון,
ביוונים נלחמנו
ולנו הניצחון.

פרח אל פרח
זר גדול נשזור,
לראש המנצח,
מכבי גיבור

חיים כפולים

היה זה בוקר ככל הבקרים. קם שמעון-הורקנוס ממיטתו והציץ מן החלון על עיר הולדתו סקיטופוליס, הלא היא בית-שאן. נזכר הוא בימי ילדותו, כששמו היה שמעון בלבד, והעיר בית-שאן הייתה עיר מבולגנת היו בה בתים חדשים לצד בתים ישנים, והשווקים והחנויות היו פזורים בכל מקום.

אבל היום הכל מסודר, והעיר נראית כאילו העתיקו אחת מערי יוון לעמק בית-שאן. מיטב הארכיטקטורה המודרנית ישנם שני רחובות ראשיים בצורת צלב, סביבם מתנהלים כל חיי החברה והמסחר. הגדול מביניהם הוא הקארדו, שם נמצאת חנותו של שמעון-הורקנוס יצא שמעון-הורקנוס מביתו לכיוון חנות התבלינים שלו. עסק זה פורח מאז כיבושי אלכסנדר מוקדון. כיום הוא מוכר תבלינים מכל קצוות הממלכה ההלניסטית, מהודו ומפרס. בעודו מהלך ברחובות העיר, עבר ליד האמפיתיאטרון. נזכר שמעון-הורקנוס במלחמת הגלדיאטורים שהייתה לפני שבוע באמפי: כמה מרגשת הייתה ה"הצגה"! הבריון היווני שהיה מצויד היטב נזקק לכחצי שעה כדי לחסל את העבד הכושי, שנלחם כמו זאבה המגינה על גוריה ועל חיה עצמה.

לבסוף הגיע לחנותו והחל במלאכתו. היה זה מקצוע יוקרתי. כדי לעסוק במסחר ביהודה ההלניסטית חייב הייתה לשלוט היטב בשפה היוונית, למרות ששפת הרחוב היא עברית שמעון-הורקנוס אהב את מקצועו, בעיקר בגלל העובדה שהוא פוגש אנשים מכל רחבי הממלכה ההלניסטית, וכך הוא מתקרב לתרבות ההלניסטית המתקדמת בשאיפה זו, הגשמת החלום ההלניסטי, נמשכו חיי היהודיים-יווניים בעושר ואושר עד פרוץ מרד המכבים.

"חג החנוכה נמשך שמונה ימים: מכ"ה בכסלו עד ב' בטבת.

החג נקבע על-ידי יהודה המכבי ואחיו, לציון טיהור המקדש מידי מחללי היוונים והמתיוונים, וחידוש העבודה בו. נראה היה, שצלחה דרכו של אנטיוכוס ברחבי המעצמה היוונית-הלניסטית.

גם בקרב העם היהודי הפילה מדיניותו (של יהודה) קרבנות אחדים, שנטו לקבל את השפעת תרבות יון ואיליה והפכו למתיוונים. "מתיוונים" אלו באו דווקא מן השכבות הגבוהות של העם, ולו הייתה ידם (של המתיוונים) על העליונה, עלולה הייתה להתגשם מגמת אנטיוכוס: "לכו ונכחידם מגוי, ולא ייזכר שם ישראל לעד" הכחדה זו הייתה מתבצעת לא ע"י

אלימות או בכח, אלא בשל בחירתם של אותם יהודים באורח החיים ההלניסטי השופע. אולם, מסתבר שההיסטוריה היהודית חוזרת על עצמה: הקדוש ברוך הוא הוציא את מתתיהו בן יוחנן, הכוהן הגדול, איש כפר מודיעים, והלביש עליו אדרת מנהיג ולוחם. ואכן, מתתיהו ריכז סביבו את חמשת בניו החשמונאים וקומץ לוחמים, ובסיסמת "מי לה' - אלי!" הניפו את נס המרד בשלטון יון ותרבותה האלילית. אחד הניסים המפליאים ביותר בתולדות עם ישראל, הוא נס ניצחון המכבים - הרקע למערכה לא היה מתוך רצון לספח שטחים ולהרחיב ממלכות - אלא מתוך רצון לחיות באוטונומיה מלאה כיהודים ולהתנער מכל כפייה של שלטון זר. המערכה הראשונה של המלחמה נסתיימה בכ"ה בכסלו. תאריך זה העניק לחג את שמו: חנו - כ"ה, שבכ"ה כסלו זכו למנוחה ולאנתחת ראשונה מאויביהם". (הרב לאו)

• עד כמה אנחנו שומרים כחברה על התרבות היהודית, לעומת כניסתן של תרבויות זרות?

• מה בחיים שלי לקוח מהתרבות היהודית?

• למה זה חשוב, אם בכלל?

זנס לא קרה לנו...

מאי חנוכה - תלמוד בבלי

מאי חנוכה? שנו רבנן: ימי חנוכה שמונה הם שלא לספוד בהם ושלא להתענות בהם, כשנכנסו עובדי כוכבים להיכל, טימאו את כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן הגדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה".

שבת כא

חשמונאים א', פרק ד', ל"ה-נ"ז...

לה) וידבר יהודה ואחיו אל העם לאמור. (לו) הן האויב ניגף לפנינו, ועתה עלה נעלה וטיהרנו את מקדש ה'. (לז) וייקהלו כל אנשי הצבא ויעלו יחדו על הר ציון. (לח) ויהי בראותם את המקדש כי שמם, ואת המזבח כי חולל, והדלתות שרופות באש והלשכות נהרסות, ועשב השדה צמח בכל גבולו מסביב. (לט) ויקרעו את בגדיהם ויזרקו עפר על ראשם ויתאבלו מאוד. (מ) ויריעו בחוצרות תרועה, ויפלו על פניהם ותעל שוועתם השמימה. (מא) ויצווה יהודה את גדוד אחד מאנשיו לצור על המצודה עד טהרם את המקדש. (מב) ויבחר מן הכוהנים אשר לא נטמאו ואשר לא עזבו את ברית אלוהיהם, ויצוום לטהר את המקדש ולהשליך את האבנים אשר נטמאו אל מקום טמא. (מג) ויראו את מזבח העולה כי חולל, ויועצו לב יחדו כדת מה לעשות. (מד) ותהי העצה היעוצה לנתוך את המזבח עד רדתו, לבלתי היות להם למכשול, יען כי חיללוהו זרים. וייתצו אתו. (מה) ויניחו את האבנים על הר הבית אל מקום פלוני אלמוני, עד אשר יקום נביא בישראל להורותם את אשר יעשון. (מו) ויקחו אבנים שלמות אשר לא עלה עליהן ברזל, ככתוב בתורת ה' ויבנו מזבח חדש כתבנית הראשון.

(מז) וישבו לבנות את פרצי המקדש ואת כל אשר מבית להיכל, ויחטאו את החצר ואת כל אשר בו. (מח) ויחדשו את כל כלי הקודש, וישימו את המנורה אל ההיכל ואת מזבח הקטורת ואת שולחן הפנים. (מט) וישימו את הקטורת על המזבח, ועל המנורה העלו את נרותיה להאיר במקדש. (נ) ויתנו את לחם הפנים על השולחן, ואת הפרוכת המסך על הארון, ותכל כל העבודה כאשר בתחילה. (נא) ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. (נב) ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. (נג) ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה. (נד) ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם. (נה) ויפארו את פני ההיכל בעטרות ובמגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות הכוהנים, וישימו את הדלתות. (נו) ותהי שמחה גדולה בכל העם, כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. (נז) ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישה ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה'.

במאבק על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, בא לידי ביטוי יחסה המתריס של הציונות אל הנס ואל האפשרות לסמוך עליו. דוגמא לכך ניתן לראות בקטע הבא משירו של אהרן זאב, משורר ילדים וקצין חינוך ראשי הראשון של צה"ל:

אנו נושאים לפידים - נס לא קרה לנו -
בלילות אפלים פך שמן לא מצאנו,
זורחים השבילים מתחת רגלינו. לעמק הלכנו,
ומי אשר לב לו, הצמא לאור - ההרה עלינו,
ישא את עיניו ללבו אלינו, מעיינות אורות
לאור - הגנחים גילינו.
ויבא! נס לא קרה לנו -
פך שמן לא מצאנו,
בסלע חצבנו עד דם -
ויהי אור!

המשורר אהרון זאב בשירו אנו נושאים לפידים, מסרב לקבל את ה"נס" כמושג בר-תוקף במסגרת המהפכה הלאומית-ציונית של העם היהודי. לטעמו, הציפייה לנס מונעת מעשים ריאליים במסגרת "טבעו של עולם". דווקא דחיתו את ה"נס" משקפת את הדיאלוג שהוא מנהל עם המונח המסורתי "נס", דיאלוג של מרד. באופן פרדוכסלי, נראה כי עבור זאב "הנס" הציוני הוא בעצם המרד שלו בציפייה המסורתית ל"נס" אלוהי.

- למי מיוחס הנס בכל קטע?
- ספרו על "נס" שקרה לכם ואו הכי קרוב ל..
- מתי בחיים שלכם היכיתם ל"נס"? לפי מה מחליטים אם לחכות לנס או להיות פעילים?

(יד) ויהי כאשר באו פקידי המלך עיר מודעית להעביר את העם מתורת ה' לעבודת האלילים ולזבוח להם. (טו) וילוו אליהם רבים מבני ישראל, ומתתיהו ובניו התחזקו. (טז) ויאמרו שרי המלך אל מתתיהו לאמור. (יז) הן איש נגיד ונכבד אתה בקרב עמך, ומספר בניך רבים וגם רבה משפחתך, לכן קרב נא אתה ראשונה לעשות את מצות המלך כאשר עשו בכל מדינות מלכותו, וגם כל אנשי יהודה וירושלים. (יח) ואתה ובניך תמצאו חן בעיני המלך, וייתן לכם זהב וכסף ומתנות יקרות. (יט) וישא מתתיהו את קולו ויאמר. (כ) אם אמנם יסורו כל עבדי המלך גוי גוי מאלוהיו וישמעון לקולו להמיר את חוקות אבותיהם. (כא) לא כן אנכי ומשפחתי, כי לא נסור ימין ושמאל מאחרי חוקות אבותינו. (כב) חלילה לנו לשוב ממצוות ה' אלוהינו ולהפר בריתו אתנו. (כג) לכן את דתי המלך לא נעשה, ואת חוקותינו לא נמיר בחוקות המלך. (כד) ויהי ככלותו לדבר, ויגש איש מבני ישראל לעיני כל הניצבים אל הבמה אשר במודעית לזבוח זבח כאשר ציוה המלך. (כה) וירא מתתיהו, ויחם לבבו ותבער קנאתו על תורת אלוהיו. (כו) וירוך בחמתו אל האיש, וימיתהו אצל הבמה, וגם את הפקיד המית, ויתוך את הבמה. (כז) ויקנא לתורת אלוהיו כאשר עשה פנחס לזמרי בן סלוא.

(כח) וירץ אחרי כן בתוך העיר ויקרא בקול גדול ויאמר: מי האיש החרד לתורת אלוהיו ומחזיק בבריתו - יבא אחרי.

- איזה צידוק מתיתיהו נותן למעשיו? מה דעתכם על המעשה? האם הוא מוצדק?
- מה אנשים מוכנים לעשות בשביל אמונה? במה אתם מאמינים? מה אתם עושים בשביל האמונה שלכם?

המדרש מספר, שאור היום הראשון אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו. ושאר זה שימש בעולם שלושים ושש (ל"ו) שעות ואחר כך נגנז. והזוהר (ח"ב קמח) מספר שאילו היה נעלם לגמרי לא היה העולם ממשיך להתקיים, אלא הוא גנז בעולם כמו זרע טמון באדמה, ובכל יום משהו ממנו מנצנץ, ועל זה מתקיים העולם. ושהעוסקים בתורה בלילה חוט מהאור הזה נמשך עליהם.

פלא שאור נגנז? מי יכול לראות את כל כאב העולם בכל רגע ולהמשיך לחיות? להמשיך לעשות? להמשיך לפעול לתיקון? כמה מבלבל שאנו נאלצים לצמצם את ראייתנו כדי שנוכל לפעול באופן מעשי, ועם זאת מצוים - "לא תוכל להתעלם" ... ושהשלב הראשון והכרחי בתיקון העולם - חזרה לאור לא גבולות - הוא הכרה במגבלות של עצמנו, אבל לא שקיעה ואובדן בתוכם אלא זיהוי הניצוצות של החזון האינסופי המנצנץ בתוך המוגבלות, והיכולת לפעול בה.

כי אם היה אור זה נעלם לגמרי לא היה העולם ממשיך להתקיים. אדם וחוה לא בכו בלילה השני בשנה אחרת. אדרבא, הם חגגו את החושך, את המגבלה של חיים בתוך מנהגו של עולם, את הבנת וקבלת מנהגו של עולם, ואת זיכרון ותקוות שלושים ושש שעות האור האינסופי הטמונות בעולם.

האין זו משמעות אפשרית לנרות החנוכה שאנו מדליקים? לילה אחרי לילה, בלילות החשוכים ביותר של השנה, אנחנו מדליקים עוד ועוד נרות קטנים, עד שבסוף שמונה ימים הצבנו שלושים ושש אורות מנצנצים בפתח הפונה לחשיכה, להזכיר את החוויה הראשונית של אור אינסוף.

אין אנו משתמשים באורם של הנרות הללו. אין אנו מציבים אותם כדי להתגבר על החשיכה ונהפוך הוא, אורות אלו מסייעים בידינו לקבל את החשיכה, לחגוג את העשייה המתאפשרת לנו בקבלת מוגבלויותינו, והחירות האדירה הצומחת מכך. בנרות הללו אנו מוותרים על הנסיון לכבוש את היקום, לרתום אותו לצרכינו המדומים ומקבלים על עצמנו לפעול בתוכו. בנרות הללו אנו חוגגים בענווה, את מחזורי הטבע דרך אור וחושך, קיץ וחורף, חיים ומוות.

בנרות הללו אנו מחבקים את פחדינו וגדלים מתוכם. האין זו כוונת הפיוט-

"הנרות הללו שאנו מדליקין, קודש הם
ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד.
כדי (או, שעל ידי כך מתאפשר לנו) להודות ולהלל לשמך הגדול"...